

BONAWENTURA MACIEJ PAWLICKI*

DIFFERENCES IN THE THEORY AND PRACTICE OF THE PRESERVATION OF MONUMENTS AND THE PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE SITES

ZMIENNOŚĆ POJĘĆ W TEORII I PRAKTYCE KONSERWACJI ZABYTKÓW I OCHRONY DÓBR KULTURY

Abstract

The paper explores theoretical and practical approaches to legal, social, economic, commercial and cultural issues, with reference to management strategies for the protection of monuments. These have semantic meanings and connotations which, in practical terms, raise a variety of issues concerning the care, protection, security, preservation and restoration of monuments, together with the preservation of national heritage sites and concerning contemporary practices of drafting, approving and implementing local development plans. The paper examines the operation of State policy, as well as a range of regional and supra-local methods governing the work of management practice teams, in relation to architectural monuments and the process of urbanization. The paper draws together creative attitudes and approaches to the funding and patronage of monuments listed as world cultural heritage sites by UNESCO and the current need for controls over conservation activities to be standardized under statute. The paper sets out a number of key principles for the protection and conservation of historical buildings and architectural monuments with a view towards the need for sustainable development.

Keywords: cultural resource management strategy, conservation activities, management methods, sustainable development

Streszczenie

Artykuł omawia teoretyczne i praktyczne zagadnienia prawne, społeczne, ekonomiczne, użytkowe i kulturowe, odnosząc się do strategii gospodarowania zasobami dóbr kultury. Dziedziny te tworzą związki semantyczne i skojarzenia, które w praktyce ochrony zabytków prowadzą do różnorodnych konotacji pojęć podstawowych umożliwiających działania przy zabytkach: opieka, ochrona, zabezpieczenie, konserwacja, rewitalizacja, w odniesieniu do zadań ochrony dziedzictwa narodowego i współczesnej praktyki opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Przedstawia przykłady polityki państwa, a także różnorodność metod regionalnej i ponadlokalnej praktyki zarządzania zespołami zabytków architektury i urbanistyki. Przybliża społeczne i techniczne postawy twórcze i sposoby sprawowania patronatu nad zabytkami z listy światowego dziedzictwa kultury UNESCO oraz współczesne potrzeby normowania aktów ustawowych do prowadzenia działalności konserwatorskiej. W artykule określono zasady aktywnej ochrony i konserwacji zabytków oraz zespołów architektury monumentalnej w świetle prawideł zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: strategia gospodarowania zasobami dóbr kultury, działalność konserwatorska, metody zarządzania, zrównoważony rozwój

* Prof. D.Sc. Ph.D. Arch. Bonawentura Maciej Pawlicki, The Institute of Architecture and Urban Planning, The Podhale State Higher Vocational School in Nowy Targ.

1. Introduction

The ideas and the tools for protection of cultural heritage are acquiring a different meaning day by day in the face of globalisation changes. The multitude of evaluation criteria creates a chaos of semantic compounds, variation of concepts and associations. New opinions emerge about historical facts and community values which hinders determination of objectives for preserving cultural assets. Incessant extension of knowledge in multiple areas of science influences changes in the solidified views about the idea of cultural assets, genesis and artistic quality of a work that determines the prestige of a monument. The result of the dizzying speed of world-view changes is the evolution of tasks of the scientific discipline of conservation. New manners of handling monuments determine new hierarchies of universal values today.

2. Monuments as Subject of the Idea of Multiplying the Values of Common Assets

Modern significance of cultural assets in the perspective of philosophy, aesthetics and ethics results in a special obligation of preserving awareness of their value as “common assets” with the world rank status, as well as monuments having local significance for the domestic tradition. Theory and practice of protection of cultural assets is replete with numerous disputable issues from the area of politics, law, sociology, economy, IT, engineering, history, archaeology and civilizational and cultural progress. Enlightened rationalism and classicism of the 18th century based evaluations of the past works on postulates of philosophy and the views of Ch. Batteaux, D. Hume, J.J. Winckelmann and I. Kant. This referred to comprehending the cultural phenomena in the contemporary world in reference to time and space, where the reason is entangled in examination of dichotomous features, unity and multitude, divisibility and indivisibility, finiteness and infinity, accident or necessity and causality or freedom. The 19th century initiated poetic interest in the testimonies of history presented in the works of Walter Scott and Victor Hugo, leading to the formation of the doctrine of Viollet le Duc, author of a catechism of thinking about our attitude to the past; this period is also marked by the ideas of John Ruskin, who said: “A nation becomes worth of the land and landscape that it inherited through its acts and through its ability to leave them more beautiful for its children”. The end of the 19th and the beginning of the 20th century was dominated by theories of Alois Riegel, Max Dvořák and Camil Boito. Iconological analyses of works of art by Erwin Panofsky and phenomenological methods of Roman Ingarden led to the formation of the idea of a work, genius loci, spirit of time, becoming acquainted with the past and with the historical, artistic, aesthetic and emotional qualities. The entire 20th century brought new interpretation of restoration of works of art on the basis of the premises of the Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments adopted in 1931, reformed by the Venice Charter of 1965 and extended by the provisions of the Cracow Charter of 2000. This was the time of studies on the characteristics of works of art at a time of change and aggravation of threats and harmful impact on monuments.

Modern social sciences, sociology and psychology show us the relations between the works of culture and art and improvement of psychical health. Care for cultural assets in line with the UNESCO guidelines and the law of the European Union and local legislation

depends on the need of improving human relations and fair distribution of assets. They may be measurable from the point of view of expecting changes for the better, increasing people's affluence, improving the level of existence, economy and market laws. The economic theory of Gary S. Becker from the 1960's stipulates that expenditure on human capital is the most valuable wealth of a nation. This happens when there is an increase of science and knowledge. An economically strong and socially healthy organism increases financial resources and income, shapes trust to institutional forms of power, improves utility in managing funds, incites appreciation for the beauty of cultural qualities. It justifies relations between the private law and the community law.

Today, there is a need of new tools, in particular in reference to social relations of man with the heritage of nature, art, architecture and space. Wishing to become acquainted with the dilemmas of rational management of cultural space and its resources, we examine the content and the manners of using the significance of old names. Modern connotations imbue them, in line with the ideas of John S. Mill, with philosophical sense of inductive reasoning as a series of logical and technical determinations [1]. This has shown cause-and-effect relations among various types of extremities and evaluation of diverse features influencing determination of the value of authenticity. Mieczysław Porębski, starting from the participatory concept of veracity of a work of art, wrote: "A work presents reality (...) testifying to its existence; it opens it in front of us and (...) gives the recipient a chance for cognitive and emotional participation in it (...) only when the active aspect of reception clashes with the activity of the author offering his own – personal – testimony to the truth" [2].

Issues that were overlooked in the past make up the new semantics of terms, shape new definitions of local and international cultural products. The character and the categories of reactions to threats created the idioms of such terms as care, protection, security, extraction, preservation, conservation and revaluation.

Therefore, let us proceed to the sphere of terms and evaluation of the quality of works of culture and nature that significantly influence their social utility. Authenticity of environment, substance, structure, material, technique, technology, function and form influence the emotions and speculative associations. Features of subsequent stages of development revealed during careful analysis of the original composition show the ideas of the original and its subsequent improvements. The artistic quality or the shape of space compliant with the idea and the design of the author of the work are subject to evaluation. The documentary quality is expressed by material testimonies, sometimes collections of lapidaria determining the strength of a historical fact. These are artistic sequences, various collective features, multi-layered structures with various degrees of preservation and character of space. They determine the outstanding characteristics of cultural landscape, constantly changing the aesthetic relations of cultural facilities and the eco-system of the natural environment, features determined by an entry in the UNESCO list. These are particular ethnic and national features of specific content and forms of regional heritage, often having a supra-local range of culture. They create the legend of the local tradition, integration and civic cohesion. Sacral properties of works of art which are used for religious worship, the sacred art, determine the special prestige of a facility, also in the personal sense, when the asset is provided with the historical and emotional feature of sanctity and splendour. This instils respect for former symbols, personifications and metaphors. We remember about the history, we resurrect historical evidence according to the criteria of importance of composition, uniqueness, solemnity of the initial shape of the original in reference to the ethical evaluation of the lost trace of time. The

range of work and the manner of treatments expressed in the degree of intervention in the monument and the historical surrounding it depends on the scale of authenticity of the work, starting from simple reinforcement to complex adaptation. Note the narrow division of the methodological issues as seen in the regeneration, or restoration and reconstruction of the artwork's form and content according to the view of the new material (Ill. 1).

When making the necessary supplements of missing forms for the purpose of achieving the work's compliance with the time of its creation, we apply new materials with the aim of recovering the condition of integrity. Walter Frodl noticed the metaphor of a symbol in the reconstruction work, whereas Professor Jan Zachwatowicz saw useful consumption added values in it, indispensable in social relations of a recipient with a work of art. Jerzy Z. Łoziński, when writing "Pomniki Sztuki w Polsce" reminded about the role of equipment in evaluation of such works, accumulated in museum collections.

In line with the postulates of Frederick W. Taylor, the significance of scientific examination of consumption structures started to be indicated in the organisation and management sciences. This can be referred to spatial order and the need of preservation of domestic traditions in the modern times, as well as active co-participation in multiplying the manifestations of culture as a value of novelty. Poland adopted the European Landscape Convention prepared in Florence on 20.10.2000 and ratified it on 24.06.2004. Taking care of spatial order, an attempt was made at defining new terms of non-urban landscape, natural landscape and cultural landscape which remains at the disposal of multiple centres of coordination and ministries: Ministry of Culture and National Heritage, Regional Development and Construction and Infrastructure. The new Landscape Act settles the cognitive dissonance and axiomatic dilemma with respect to the theory, ethics, economy and aesthetics.

Selection of the most proper method of protection and use of the historical heritage depends on recognition of the above-listed summative features and characteristics as a component extending the discussion on the history of art and aesthetics onto the idea of multiplying the common good. The degree of absolute exquisite quality of a work (*qualitas*) in the moral understanding of this term by Plato, examination of the concepts and terminology are the phenomenon of civilisation processes today, also in the perception of social aspects of utility, with the application of new technologies for increasing the quality of life and culture [3–5].

3. Legal Strategies for Monument Protection

The objectives of protecting cultural assets are defined in the preamble of the Constitution of the Republic of Poland devoted to the idea of public interest as an obligation of preserving the common good of the citizens of the Republic of Poland. *Ratio legis* is codified by the Act on the Protection and the Guardianship of Monuments of 23.07.2003. They remain in the sphere of interests of the General Conservator, the Ministry of Culture and the National Heritage and the 4-year National Monument Protection and Guardianship Plan (Art. 85 of the Act). The task of local administration authorities of a province, a poviát and a commune is stopping the process of degradation, procuring funds for financing, displaying attractiveness and values of monuments and supporting educational initiatives (Art. 87 of the Act). These tasks are included in the Local Spatial Management Plan and become the binding law as an expression of a conscious need of a local government and the collective will of the community against the formula of

privatisation, provided it is able to adopt the monument guardianship plan on time and include relevant postulates in the draft plan so that it can be implemented.

The legal context of monument protection specifies important principles for implementing the recommendations of international conventions; however, IT techniques are not fully used in administering and managing the heritage of culture and nature. Detailed provisions determine the needs of applying modern monitoring methods for maintaining continuity of tradition and identity of the local community of a region in a slight degree. The condition of indispensable participation and consultations with institutions of science and culture is missing, along with information activity in preparation of publications devoted to the culture of the region, the obligation of making the mass media and the opinion-forming milieus involved in it. The public interest loses with the private interest. We are trying to determine the role of cohesion of various legislative acts and synergy of legal activities related to protection of public interest in construction and spatial development investments in Poland [6].

4. Social Strategies for Extracting Monument Value

Management of historical heritage in compliance with strategic objectives is a result of multiple factors. It is good when it is accompanied by rewarding incentives and assertive attitude to the tradition of culture. Assuming predicates of modern concepts of John Mickelthwait and Adrian Wooldridge, we can discuss the full range of experiences and intuitions on how to proceed to animate the charms of the past, combining them with the needs of the present. It is possible to observe degrading impulses during negotiatory tenders with underestimated prices, testifying to incomplete recognition of the social value of heritage. They are an effect of chronic underestimation of its objective value. Sketchiness of evaluations resulting from absence of in-depth studies influences underestimation of monument substance. Very often, a detailed research analysis is replaced by a cursory inspection devoid of emotions. We often expect nothing more from a monument than its immediate use for *ad-hoc* needs. It is only in the course of the work, which often misses scientific exploration, that we discover the previously unknown and hidden unexpected values. This is a result of lack of interest, basic knowledge, and excessive individualism of persons responsible for the status of cultural resources. This lies within the sphere of reliability of postulates and implementation of social tasks.

Therefore, let us analyse social values depending on the scale of use of the space, the range of needs which influence the psychic and physical features of an individual and a community. Then, such features become the expression of increased energy in communing with a work of art, in contacts with a work of literature, a work of music, with paintings, sculpture and architecture. Health properties, spatial planning, location of a facility, its location in space, climatic features conducive to hygienic conditions also refresh the task of ordering human knowledge and psyche. Supra-national human values speak the same language of ideas and forms to the social recipients in general, irrespective of nationality.

Conclusions for the future emerge; these are worldview guidelines and ethical road signs in determining “what is good and what is evil”. Oscar Wilde said: “City consists only of people”; people who are able to ensure a guarantee of durability for beauty and good space.

5. Economic Strategies for Preserving Value of Monuments

Economic values depend on the maintenance or even increase of a measurable quality of a work of art. Professor Maria Poprzedzka explains that today, these values are the result of philosophical mechanisms of revision of moral views on the ontological status of a work, change of the aesthetic quality for price according to the criteria of the artist and the world of art as such, for the purpose of reevaluating market mechanisms of operation. Modern discussions and scientific debates shaping knowledge about works of culture as a result of ethical consequence of institutionalisation of the world of art and artistic criticism posing such questions as: what are the criteria for evaluating a work of art today? Have categories of style been annulled? What constitutes the proper object of history of art? Is the role of art historians limited to evaluation of a work of art? Immaterial values of an object of culture are the measurable appraisal of a work; they constitute valuation dependant on the ideal structure assigned to the work of art via aesthetic, artistic, historic and documentary analyses. This is related to economic values determining the status of preservation, intended use and technical equipment as a level of social costs in adjustment of a structure to the recipient's needs. Natural resources examined with the use of natural methods and contact mechanisms of man with nature constitute the features of eco-systems, values of natural sites of the nearest vicinity of an object with significant landscape values and specific climatic conditions. They acquire the features of a substitute for timeless modernisation of products of human hands and nature for the future ensuring guarantee of economic utility.

6. Utility and Spatial Strategies of Monument Management

Examination of the status of use of cultural and natural environment, historical cities and architectural and urban complexes clearly shows deficiencies of the management system. Differences in views on this subject are noticeable when we have the opportunity of comparing the use of related types of works of art. Nothing stirs the imagination like a good example. Studies on adaptation and functional possibilities, studies conducted with greatest meticulousness of spatial model structures deriving from various, often distant, cultural circles, may contribute to securing the most important value of a work. Comparing allows for lending a functional and utility model that is adequate for the needs of a facility that is of interest to us, which may efficiently increase the values of future efficient functioning. In effect, we are going to obtain an organism that ensures survival irrespective of location of a facility and its scale. Guardianship and competent supervision may solidify urban, spatial, structural and utilitarian values, along with features of space ensuring maximum access to fulfillment of the desired social role, adjustment of equipment, exhibits and accessories to collective needs in the modern world of virtual movement among artefacts of the past.

The above is related to studies on properties of monuments, quality, degree of preservation of the original, and features important for positive contact with objects of culture. They fulfil needs and aesthetic expectations, satisfying the recipient's prestige. In such case, we examine features of durability, functionality, practicality, degree and range of implementation of expected functions, comfort and safety, as well as costs of maintenance of works, their ease of use, servicing and ergonomics and reliability. Values of historical complexes show

the compositional rank related to structuring of a sequence close to the category of works of a specific stylistic epoch. Universal values may be a synonym for bio-physical profile of individual and socio-psychical needs, as well as spatial relations, shaping, size and scale of works that are human-friendly.

7. Recapitulation

Protection of works of culture and nature in Poland that are included in the UNESCO list, as well as facilities recognized as monuments of art, included in registers or commune record lists requires separate comparative studies. The principal aspects of guardianship over historical heritage give rise to the need of resuming studies from the point of view of socially useful objectives. Securing of and care for prehistoric settlements, historical locations and monumental complexes indicates the need for further studies in the area of axiology, history, archaeology, ethnology and ethnography. Interpretation and extraction of all values of cultural and natural heritage depends on the preparation of new standards of operation, examination of related structures and their utility in various cultural circles for improvement of collective needs, harmony of the cultural environment and status of preservation of the environment where we wish to exist. In such case, these facilities will become the resultant of renewed revaluation, ties between the law and the social objectives of resource management, objective valuation of historical heritage upon the principles of healthy economy, resourcefulness of the administration and the idea of thrifty multiplication of the common good. The importance of cultural reasons of managing the cultural heritage is testified by model forms of identity of a site, i.e. architectural and archaeological reserves.

The objective is implementation of the guiding principles of guardianship compliant with selection of proper methods chosen among various extreme stances and usefulness of word meanings – according to the rules of art. The degrees of conservation intervention depend on disclosure of the authentic nature of a work, as well as the socially useful function.

1. Wprowadzenie

Idee i narzędzia ochrony dziedzictwa kultury w obliczu przemian globalizacyjnych naberają z dnia na dzień odmiennego znaczenia. Wielość kryteriów ocen tworzy chaos znaczeniowy związków semantycznych, zmienność pojęć i skojarzeń. Powstają nowe opinie na temat faktów historycznych i wartości wspólnotowych, co utrudnia wyznaczanie celów zachowania zasobów kultury. Ustawiczne pogłębianie wiedzy wielu dziedzin nauki wpływa na zmiany utrwalonych poglądów na temat idei dobra kultury, genezy i jakości artystycznej dzieła tworzącej prestiż zabytku. Wskutek oszałamiającego tempa zmian światopoglądowych następuje ewolucja zadań naukowej dziedziny konserwatorstwa. Nowe sposoby postępowania z zabytkami wyznaczają dziś nowe hierarchie wartości uniwersalnych.

2. Zabytki jako podmiot idei pomnażania wartości dobra wspólnego

Współczesne znaczenie dóbr kultury w ujęciu filozofii, aksjologii, estetyki i etyki rodzi szczególnie obowiązek podtrzymania świadomości ich wartości jako podmiotu „dóbr wspólnych” o statusie rangi światowej, a także zabytków posiadających lokalne znaczenie dla rodzimej tradycji. Teoria i praktyka ochrony zasobów kultury obrasta licznymi spornymi kwestiami z pogranicza polityki, prawa, socjologii, ekonomii, gospodarki, informatyki, inżynierii, historii, archeologii i postępu cywilizacyjno-kulturowego. Oświecony racjonalizm i klasycyzm XVIII w. oparł oceny dzieł przeszłości na postulatach filozofii i poglądach Ch. Batteaux, D. Hume’a, J. J. Winckelmana i E. Kanta. Dotyczyło to pojmowania ówczesnego świata zjawisk kultury w odniesieniu do czasu i przestrzeni, gdzie rozum uwikłany jest w badanie dychotomicznych cech, jedności i wielości, podzielności i niepodzielności, skończoności i nieskończoności, przypadku lub konieczności oraz przyczynowości lub wolności. XIX wiek zapoczątkował poetyckie zainteresowania świadectwami historii prezentowanymi twórczością Waltera Scotta i Victora Hugo, prowadząc do ukształtowania doktryny Viollet le Duc’a, autora katechizmu myślenia o naszym stosunku do przeszłości, a także poglądu Johna Ruskina, mówiącego: „Naród nie inaczej staje się godnym ziemi i krajobrazów, które odziedziczył, jak tylko kiedy przez swe czyny i przez swą sztukę zostawia je piękniejszymi jeszcze dla swych dzieci”. Przełom wieków XIX/XX zdominowały teorie Aloisa Riegla, Maxa Dwořaka i Camila Boito. Ikonologiczne analizy dzieła sztuki Erwina Panofsky’ego, fenomenologiczne metody Romana Ingardena prowadziły do ukonstytuowania idei dzieła, *genius loci*, ducha czasu, poznania ich dawności, jakości historycznej, artystycznej, estetycznej i emocjonalnej. Cały XX wiek przyniósł nową interpretację restauracji dzieł sztuki w oparciu o kanony Karty Konserwacji Zabytków przyjętej w Atenach w 1931 r., zreformowanej Kartą Wenecką w 1965 r. i rozszerzonej o postanowienia Karty Kraków 2000. Nastąpił czas badań cech dzieł sztuki w przemienności czasu i rozszerzania się zagrożeń, szkodliwych wpływów na kondycję zabytku.

Współczesne nauki społeczne, socjologia i psychologia przybliżają nam związki dzieł kultury i sztuki z poprawą zdrowia psychicznego. Troska o dobra kultury zgodne z zaleceniami UNESCO, wykładnią prawa Unii Europejskiej i lokalną legislacją uzależniona jest od potrzeby polepszania stosunków międzyludzkich i sprawiedliwego rozdziału dóbr. Mogą być one przeliczalne z punktu widzenia oczekiwań zmian na lepsze, wzrostu zasobności ludzi, podniesienia poziomu egzystencji, ekonomii, gospodarki i praw rynku. Teoria ekonomiczna z lat 60. XX w. Gary S. Beckera mówi, że wydatki na kapitał ludzki są najcenniejszym bogactwem narodu. Następuje zatem przyrost nauki i wiedzy. Organizm silny ekonomicznie i zdrowy społecznie zwiększa zasoby finansowe i dochody, kształtuje zaufanie do instytucjonalnych form władzy, podnosi użyteczność gospodarowania środkami pobudza uznanie dla poczucia piękna jakości kulturowych. Uzasadnia relacje pomiędzy prawem prywatnym i wspólnotowym.

Dziś potrzeba nowych narzędzi, szczególnie w odniesieniu do społecznych relacji człowieka z dziedzictwem przyrody, sztuki, architektury i przestrzeni. Chcąc rozpoznać dylematy racjonalnego gospodarowania przestrzenią kulturową i jej zasobami, badamy treści i sposoby posługiwania się znaczeniem dawnych nazw. Współczesne konotacje nadają im za poglądami Johna S. Milla sens filozoficzny rozumowania indukcyjnego jako ciąg logicznych bardziej technicznych określeń [1]. Ukazało to związki przyczynowo- skutkowe między różnego typu skrajnościami i oceną różnorodnych cech wpływających na określenie wartości

autentyzmu. Mieczysław Porębski, wychodząc z partycypacyjnej koncepcji prawdy dzieła sztuki, pisał: „Dzieło prezentuje rzeczywistość, (...) zaświadczać o jej istnieniu, otwiera ją przed nami, (...) daje odbiorcy szansę zarówno myślowego, jak i emocjonalnego w niej współuczestnictwa, ... jedynie wtedy, gdy aktywność odbioru zderzy się z aktywnością twórcy dającego swoje osobne, bo osobiste, świadectwo prawdzie” [2].

Niedostrzegane dawniej zagadnienia układają nową semantykę pojęć, kształtują nowe definicje lokalnych i światowych wytworów kultury. Charakter i kategorie reakcji na zagrożenia tworzyły idiomy takich terminów jak: opieka, ochrona, zabezpieczenie, wydobywanie, zachowanie, konserwacja i rewaloryzacja.

Przejdźmy zatem do sfery pojęć i oceny jakości dzieł kultury i natury wpływających znacząco na ich społeczne użytkowanie. Autentyzm środowiska, substancja, struktura konstrukcyjna, materiał, technika, technologia, funkcja i forma oddziałują na uczucia i spekulatywne skojarzenia. Przymioty kolejnych faz rozwoju ujawniane podczas starannej analizy pierwotnej kompozycji ukazują idee pierwowzoru i jej ulepszania. Ocenie podawana jest jakość artystyczna lub kształt przestrzeni zgodny z zamysłem i projektem autora dzieła. Wyrazem jakości dokumentalnej są materialne świadectwa, niekiedy zbiory lapidarium stanowiące o sile faktu historii. Są to sekwencje artystyczne, rozmaite cechy grupowe, wielowarstwowe struktury o różnym stopniu zachowania i charakteru przestrzeni. Stanowią o nich wybitne przymioty krajobrazu kulturowego, nieustannie zmienne relacje estetyczne obiektów kultury i ekosystemu środowiska przyrodniczego, cech określanych wpisem na listę UNESCO. Są nimi szczególne cechy etniczne i narodowe wybranych treści i form dziedzictwa regionu, często o zasięgu ponadlokalnego kręgu kultury. Tworzą legendę poczucia rodzimości tradycji, integracji spójności obywatelskiej. Właściwości sakralne dzieł sztuki służące kultowi, sacrum sztuki, to szczególny prestiż obiektu również w znaczeniu osobistym, gdy dobru nadamy historyczno-emocjonalną cechę uświęcenia i splendoru. Wzbudzamy wówczas szacunek do dawnych symboli, personifikacji i metafor. Przypominamy dzieje, wskrzeszamy świadectwa historii wg kryteriów ważności kompozycji, unikatowości, doniosłości pierwotnego kształtu oryginału w odniesieniu do etycznej oceny utraconego znaku czasu. Od skali autentyzmu dzieła uzależniano zakres prac i sposoby zabiegów wyrażone stopniem interwencji w zabytku i otaczającej go przestrzeni, poczynawszy od najprostszego wzmocnienia do skomplikowanej adaptacji. Zauważmy tę cienką cezurę metodologiczną, dzielącą optykę zagadnień konserwatorskich pomiędzy rewaloryzacją (czyli przywróceniem wszystkich wartości dzieła sztuki) a rekonstrukcją form i treści według nowej wizji z nowego materiału (II. 1).

Dokonując niezbędnych uzupełnień brakujących form dla uzyskania zgodności dzieła z epoką powstania, stosujemy nowe materiały w celu przewrócenia stanu integralności. Walter Frodl dostrzegał w rekonstrukcji dzieła metaforę symbolu, zaś prof. Jan Zachwatowicz widział w niej użyteczne konsumpcyjne właściwości dodatnie, niezbędne w społecznych relacjach odbiorcy z dziełem sztuki. Jerzy Z. Łoziński, pisząc „Pomniki Sztuki w Polsce”, przypominał o roli gromadzonego w zbiorach muzealnych wyposażenia w ocenach tych dzieł.

Zgodnie z postulatami Fredericka W. Taylora w nauce organizacji i zarządzania zaczęto wskazywać wagę naukowego rozpatrywania struktur konsumpcyjnych. Można to odnieść do ładu przestrzennego i potrzeby przetrwania rodzimych tradycji we współczesności oraz aktywnego współdziałania w pomnażaniu przejawów kultury jako wartości nowości. Polska przyjęła Europejską Konwencję Krajobrazu sporządzoną we Florencji 20.10.2000 r., raty-

fikowaną 24.06.2004 r. W trosce o ład przestrzenny podjęto próbę zdefiniowania nowych pojęć krajobrazu pozamiejskiego, przyrodniczego, kulturowego, pozostających w gestii wielu ośrodków koordynacji – Ministerstw: Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Rozwoju Regionalnego i Budownictwa oraz Infrastruktury. Nowa Ustawa Krajobrazowa rozstrzyga dysonans poznawczy i dylemat aksjologiczny w zakresie teorii wartości, etyki, ekonomii i estetyki.

Dobór najwłaściwszej metody ochrony i użytkowania dziedzictwem historii zależy od uznania wymienionych wyżej sumarycznych cech przymiotów i właściwości jako komponentu rozszerzającego rozważania historii sztuki i estetyki o ideę pomnażania wspólnego dobra. Stopień absolutnej doskonałej jakości dzieła (*qualitas*), w moralnym rozumieniu tego terminu przez Platona, badania pojęć i terminologii są dziś fenomenem procesów cywilizacyjnych, także w odczuciu społecznych aspektów użyteczności, z zastosowaniem nowych technologii dla podnoszenia jakości życia i kultury [3–5].

3. Strategie prawne zabezpieczenia zabytków

Cele ochrony dóbr kultury są zdefiniowane w preambule Konstytucji RP mówiącej o istocie idei interesu publicznego jako obowiązku zachowania dobra wspólnego obywateli Rzeczypospolitej. Ratio legis kodyfikuje Ustawa z dnia 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostają one w sferze zainteresowań Generalnego Konserwatora, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego i 4-letniego krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (Art. 85 ustawy). Zadaniem władz administracji lokalnej województwa, powiatu i gminy jest zahamowanie procesu degradacji, pozyskiwanie środków finansowania, wyeksponowanie atrakcyjności i walorów zabytków oraz wspieranie inicjatyw edukacyjnych. (Art. 87 ustawy). Zadania te wpisane do Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego stają się obowiązującym prawem jako wyraz świadomej potrzeby samorządu lokalnego i zbiorowej woli wspólnoty na przekór formule prywatyzacji, gdy zdoła w porę uchwalić program opieki nad zabytkami, a także umieścić stosowny postulat w projekcie planu, by mógł zostać zrealizowany.

Kontekst prawny ochrony zabytków uściśla ważne zasady wdrażania zaleceń konwencji międzynarodowych, brak jednak pełnego korzystania z technik informatycznych w administrowaniu, zarządzaniu i gospodarowaniu dziedzictwem kultury i natury. Zapisy szczegółowe w niewielkim stopniu określają potrzeby stosowania nowoczesnych metod monitorowania dla utrzymania ciągłości tradycji i tożsamości lokalnej społeczności regionu. Brakuje warunku niezbędności udziału i konsultacji instytucji nauki i kultury, aktywności informacyjnej w kreowaniu wydawnictw wiedzy o kulturze regionu, obowiązku zaangażowania mediów i gremiów opiniotwórczych. Interes publiczny przegrywa z interesem partykularnym. Staramy się wówczas określić rolę spójności różnych aktów legislacyjnych i synergii działań prawnej ochrony interesu publicznego w inwestycjach budownictwa i rozwoju przestrzennego w Polsce [6].

4. Strategie społeczne wydobycia wartości zabytków

Gospodarowanie dziedzictwem historii zgodne ze strategicznymi celami jest wynikiem wielu czynników. Dobrze się dzieje, gdy towarzyszą mu bodźce nagradzające asertywny stosunek do tradycji kultury. Przyjmując predykaty współczesnych koncepcji Johna Micklethwaita, Adriana Wooldrige'a, możemy rozważać pełny zakres doświadczeń i intuicji, jak należy postępować, aby ożywiać powaby przeszłości, łącząc je z potrzebami teraźniejszości. Bodźce degradujące obserwować możemy podczas negocjacyjnych przetargów zaniżających cenę, świadcząc o niepełnym rozpoznaniu wartości społecznej dziedzictwa. Są skutkiem chronicznego umniejszania jego obiektywnej wartości. Pobieżność ocen i sądów z racji braku głębszych badań wpływa na niedowartościowanie substancji zabytku. Często szczegółową analizę badawczą zastępuje pobieżny ogląd pozbawiony emocji. Nie zawsze bowiem oczekujemy od zabytku czegoś więcej, niż szybkiego wykorzystania do doraźnych potrzeb. Dopiero w trakcie robót, często z pominięciem naukowej eksploracji badawczej, przypadkiem odkrywamy nieznanne wcześniej i ukryte nieoczekiwane wartości. Jest to następstwem braku zainteresowań, podstawowej wiedzy, przesadnego indywidualizmu osób ponoszących odpowiedzialność za stan zasobów kultury. Leży to w sferze wiarygodności postulatów i realizacji zadań społecznych.

Przeanalizujmy zatem wartości społeczne zależne od skali użytkowania przestrzeni, zakresu potrzeb mających wpływ na właściwości psychofizjologiczne jednostki i zbiorowości. Wówczas cechy te stają się wyrazem przyrostu energii w obcowaniu z dziełem sztuki, w kontaktach z utworem literackim, muzycznym, z obiektami malarstwa, rzeźby i architektury. Wartości zdrowotne, rozplanowanie przestrzenne, usytuowanie obiektu, lokalizacja w terenie, cechy klimatyczne sprzyjające warunkom higienicznym odświeżają również zadanie porządkowania wiedzy i psychiki człowieka. Ponadnarodowe wartości ogólnoludzkie przemawiają tym samym językiem idei i form do ogółu odbiorców społecznych, niezależnie od narodowości.

Wnioski na przyszłość rodzą się same, są to wskazania światopoglądowe drogowskazy etyczne w określaniu „co dobre, a co złe”. Oskar Wilde mówił: „Miasto to tylko ludzie” – zdolni zapewnić gwarancję nieprzemijalności piękna i dobra przestrzeni.

5. Strategie ekonomiczne zachowania wartości zabytków

Wartości ekonomiczne zależą od utrzymania, a nawet podniesienia wymiernej jakości dzieła sztuki. Prof. Maria Poprzedzka tłumaczy, iż są dziś skutkiem filozoficznych mechanizmów rewizji poglądów moralnych na temat statusu ontologicznego dzieła, zmiany jakości estetycznej na cenę wg kryteriów artysty i samego świata sztuki, dla zrewaluowania rynkowych mechanizmów działania. Współczesne dyskusje i debaty naukowe kształtujące wiedzę o dziełach kultury są wynikiem etycznej konsekwencji instytucjonalizacji świata sztuki oraz krytyki artystycznej stawiającej pytania: jakie są dziś kryteria oceny dzieła sztuki? Czy unieważnieniu podlegają kategorie stylu? Co stanowi właściwy przedmiot historii sztuki? Czy rola historyków sztuki sprowadzana jest dziś do wyceny dzieła? Wartości materialne przedmiotu kultury są wymierną wyceną dzieła, waloryzacją zależną od idealnych struktur przypisywanych dziełu sztuki poprzez analizy estetyczne, artystyczne, historyczne i doku-

mentalne. Wiązą się z tym wartości gospodarcze określające stan zachowania, przeznaczenia użytkowego i wyposażenia technicznego jako poziom społecznych kosztów w przystosowaniu struktury do potrzeb odbiorcy. Dobra naturalne badane z pomocą metod przyrodniczych oraz mechanizmów kontaktów człowieka z naturą to cechy ekosystemów, wartości obszarów przyrodniczych najbliższego otoczenia obiektu o znaczących walorach krajobrazowych i określonych warunkach klimatycznych. Nabywają one cech substytutu pozaczasowych modernizacji tworców rąk ludzkich i przyrody dla przyszłości zapewniającej gwarancję ekonomicznej użyteczności.

6. Strategie użytkowo-przestrzenne gospodarowania zabytkami

Badanie stanu użytkowania środowiska kulturowego i przyrodniczego, historycznych miast, zespołów architektonicznych i urbanistycznych unaoczniają niedobory systemu zarządzania. Różnice poglądów na ten temat zauważymy wówczas, gdy mamy możliwość porównania wykorzystania pokrewnych rodzajów dzieł sztuki. Nic tak nie przemawia do wyobraźni jak dobry przykład. Studia możliwości adaptacyjno-funkcjonalnych, badania z największą drobiazgowością wzorcowych struktur przestrzennych pochodzących z różnych, często odległych kręgów kulturowych, sprzyjać mogą zabezpieczeniu najważniejszych wartości dzieła. Komparacja umożliwia wówczas zapożyczenie wzorca funkcjonalno-użytkowego, adekwatnego do potrzeb interesującego nas obiektu, co może podnieść skutecznie walory przyszłego sprawnego funkcjonowania. W efekcie uzyskamy organizm zapewniający przetrwanie niezależnie od położenia obiektu i jego skali. Opieka i kompetentny nadzór może utrwalić wartości urbanistyczne, przestrzenne, strukturalne i użytkowe, cechy przestrzeni zapewniające maksymalny dostęp do spełnienia pożądanego roli społecznej, dostosowanie wyposażenia, eksponatów i akcesoriów do potrzeb zbiorowych we współczesnym świecie wirtualnego ruchu pośród rekwizytów przeszłości.

Wiązą się z tym badania właściwości zabytków, jakości, stopnia zachowania oryginału, cech istotnych dla pozytywnego kontaktu z przedmiotami kultury. One to zapewniają potrzeby i estetyczne oczekiwania, satysfakcjonując prestiż odbiorcy. Badamy wówczas cechy trwałości, funkcjonalności, praktyczności, stopień i zakres realizacji oczekiwanych funkcji, komfort i bezpieczeństwo i koszty utrzymania dzieł, łatwość użytkowania, obsługi oraz ich ergonomiczność i niezawodność. Wartości historycznych układów ukazują rangę kompozycyjną związaną z ustrukturyzowaniem sekwencji zbliżonej kategorii dzieł określonej epoki stylowej. Wartości uniwersalne mogą być synonimem biofizycznego profilu potrzeb psychicznych jednostkowych i społecznych, a także relacji przestrzennych, ukształtowania, wielkości i skali dzieł przyjaznych człowiekowi.

7. Podsumowanie

Ochrona dzieł kultury i natury w Polsce z listy UNESCO, zabytków uznanych za pomniki sztuki, wykazywanych w rejestrach lub w spisach gminnej ewidencji wymaga odrębnych komparatystycznych studiów. Principia opieki nad dziedzictwa historii rodzą

potrzebę wznowienia badań z punktu widzenia celów społecznie użytecznych. Zabezpieczenie i opieka osadnictwa pradziejowego, miejsc historycznych i zespołów zabytkowych wskazuje na potrzebę dalszych badań w dziedzinie aksjologii, historii, archeologii, etnologii i etnografii. Interpretacja i wydobywanie wszystkich walorów dziedzictwa kultury i natury zależy od opracowania nowych standardów działania, badania pokrewnych struktur i ich użyteczności w różnych kręgach kulturowych dla poprawy zbiorowych potrzeb, harmonii środowiska kulturowego i stanu zachowania otoczenia w którym pragniemy egzystować. Wówczas obiekty te stają się wypadkową ponownej waloryzacji, powiązań prawa ze społecznymi celami gospodarowania zasobami, z obiektywną wyceną dziedzictwa historii na zasadach zdrowej ekonomii, zaradności administracji oraz idei oszczędnego pomnażania dobra wspólnego. Wagę ważnych racji kulturowych gospodarowania dziedzictwem kultury ukazują wzorcowe formy tożsamości miejsca, rezerваты architektoniczno-archeologiczne.

Celem zasadniczym jest realizacja principiów ochrony zgodna z wyborem stosownych metod kompletowanych często spośród różnych postaw skrajnych i przydatności znaczenia słów – według reguł sztuki. Stopnie interwencji konserwatorskiej zależą od wydobywania ukrytego w dziele autentyzmu, a także użytecznej społecznie funkcji.

References

- [1] Mill J.S., *System logiki dedukcyjnej i indukcyjnej*, translated by Cz. Znamierowski, Warszawa 1962.
- [2] Porębski M., *Prawda sztuki*, [in:] "Fermentum massae mundi", AGORA 1990.
- [3] Pawlicki B.M., *Strategia konserwacji zabytków architektury w Polsce*, Monograph No. 142, PK, Kraków 1993.
- [4] Pawlicki B.M., *Techniki budowlane w kompleksach zabytkowych: słownik terminologiczny*, "Czuwajmy", WSZiA, Kraków–Zamość 2011.
- [5] Pawlicki B.M., *Megaron, Wspólne problemy dziedzictwa kultury i natury w Polsce i Europie, szkice o ochronie zabytków, fenomen procesów cywilizacyjnych i kultury, teoria – praktyka – przykłady rozwiązań*, "Czuwajmy", WSZiA, Kraków–Zamość 2011.
- [6] Pawlicki B.M., *Ochrona interesu publicznego w inwestycjach budownictwa i rozwoju przestrzennego w Polsce*, [in:] Zamojskie Studia i Materiały, 2 (29) year of publication XI, series: Prawo i Administracja, Zamość 2009.

RANGE OF WORK DEGREE OF CONSERVATION INTERVENTION AUTHENTICITY

LIMITED INTERVENTION SECURING RESERVE PROTECTION	CONSOLIDMENTO	REINFORCEMENT	100 %
	MANUTENZIONE	SECURING	
	LIBERATIONE	DISCLOSURE	
	RICOMPOSIZIONE	RE-COMPOSITION	
	PROTEZIONE	PROTECTION	
EXTENDED INTERVENTION RESTORATION REDEVELOPMENT	REINTEGRAZIONE	SUPPLEMENTATION	
	SPOSTAMENTO	RELOCATE	
	RICONSTRUZIONE	RESTORATION	
	COMPLETAMENTO	REINSTATEMENT	
RE CONSTRUCTION FUSION RENEWAL	RICONSTRUZIONE	RE CONSTRUCTION	
	INTEGRAZIONE	FINISHING	
	RINNOVATIONE	REINSTATEMENT	
TRANSFER REINTERPRETATION ADJUSTMENT	CAMBIAMENTO	REORGANIZATION	
	AMPLIAMENTO	EXTENSION	
	ADATTAZIONE	ADAPTATION	
			0 %

III.1. Impact of authenticity of cultural heritage on the degree of intervention

ZAKRES PRAC STOPIEŃ INTERWENCJI KONSERWATORSKIEJ AUTENTYZM

OGRANICZONA INTERWENCJA ZABEZPIECZENIE OCHRONA REZERWATOWA	CONSOLIDMENTO	WZMOCNIENIE	100 %
	MANUTENZIONE	ZABEZPIECZENIE	
	LIBERATIONE	ODSLONIĘCIE	
	RICOMPOSIZIONE	REKOMPOZYCJA	
	PROTEZIONE	OCHRONA	
ROZSZERZONA INTERWENCJA RESTAURACJA REWALORYZACJA	REINTEGRAZIONE	UZUPEŁNIENIE	
	SPOSTAMENTO	PRZEMIESZCZANIE	
	RICONSTRUZIONE	RESTAURACJA	
	COMPLETAMENTO	PRZYWRÓCENIE	
ODBUDOWA ZESPOLENIE ODNOWA	RICONSTRUZIONE	REKONSTRUKCJA	
	INTEGRAZIONE	WYKOŃCZENIE	
	RINNOVATIONE	ODTWARZANIE	
PRZENOSZENIE REINTERPRETACJA PRZYSTOSOWANIE	CAMBIAMENTO	PRZESTAWIENIE	
	AMPLIAMENTO	ROZBUDOWA	
	ADATTAZIONE	ADAPTACJA	
			0 %

II. 1. Wpływ autentyczności dziedzictwa kultury na stopień interwencji